

КВАРТАЛНИ

ANATONIJA

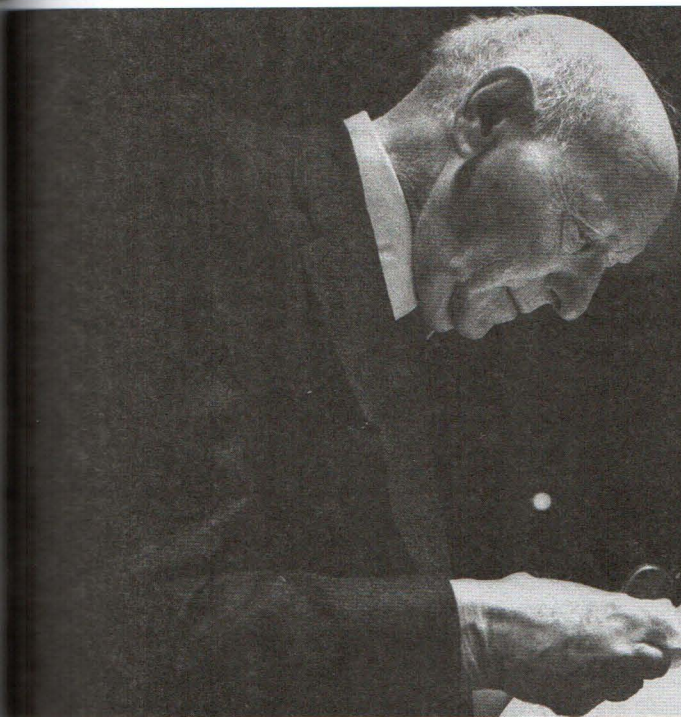
ZECA

ДРАМА АТИНА

Јован Поповић

Хосе Ортега и Гасет • Биљана Исаиловић
Имануел Мифсуд • Милан Добричић
Ондреј Штефањик • Зденка Валент Белић
Ана Донцу и Роберт Шербан • Еуђенија Балтеану
Јоав Бен-Дов • Татјана Ружин Ивановић

Владислава Војновић • Мирко Демић • Биљана Дојчиновић
Небојша Ћосић • Драгица Ужарева • Зоран Пешић Сигма • Елвира
Рајковић • Зденка Валент Белић • Борис Лазић • Нарцис Агатић
Надија Реброња • Срђан Секулић • Љубица Арсић • Марта Мићић
Јелена Ангеловски • Владимир Живановић • Невена Стефановић
Јелена Марићевић • Илија Бакић • Васа Павковић • Саша Ракезић
Зоран Т. Поповић



Владимир ЖИВАНОВИЋ

ИСАК БАШЕВИС СИНГЕР И ЊЕГОВ ЈИДИШ

УВОД

Књижевност Исака Сингера, на старом језику европских Јевреја, описује његове јеврејске сународнике, а поред снажне фолклорне црте, теме су се тичале и општих људских проблема, те су стога временом привукле широку, међународну читалачку публику.

У својим романима Сингер описује патње Јевреја и њихову веру у месијанизам. Пише о страсти и искушењима, о својим религиозним сумњама, као и о пропадању пољских Јевреја током 19. века. У приповеткама описан је традиционални живот Јевреја у малим пољским градовима с претежно јеврејском популацијом, званим штетл. У ондашњем уређењу штетл је био мање место у коме су Јевреји временом постајали већина. Пољска аристократија их је још у 16. веку, позивала да се населе у њиховим селима, под веома повољним условима. Током 19. века, када су били протеривани, и када су повремени изливи насиља угрожавали становнике штетла, док је економија била у паду, штетл је полако нестајао а холокауст га је у потпуности уништио. Јевреји су се селили у веће градове или одлазили у емиграцију, поготово у САД.¹

Исак Сингер је 1964. када је примљен у *Национални институт за уметност и књижевност*, био једини амерички члан који је писао на језику различитом од енглеског. Био је потпуно посвећен јидишу, језику свога детињства. Јидиш настаје у Европи у средњем веку отприлике у 9. столећу, а Сингеру представља матерњи језик. Настао је спајањем неколико различитих елемената из језика земаља с којима су Јевреји имали контакте.²

Исак Башевис Сингер је рођен 1904. године, у рабинској породици, у малом пољском месту Леонцин. Једно време живео је с мајком у месту Билгорај, у кући свога деде рабина. Образовање му је традиционално, похађао је јешиву, јеврејску образовну установу у којој је проучавао свете текстове из Талмуда и Торе. Касније су се преселили у Варшаву, у улицу *Krochmalna*, одакле и почиње читав Сингеров свет. Тамо је његов отац држао *бејш гин*, рабински суд, који је имао одређени степен независности и доносио одлуке првенствено религијског карактера. Традиција његових предака као и очева богата библиотека, заинтересовале су младог Сингера за кабалу и филозофију уопште. С идејом да постане рабин, 1920. г. уписао је рабински семинар али је након две године одустао и побунио се против строгог васпитавања у таквој школи. Посветио се новинарском позиву и преводио за најтиражнији часопис на јидишу *Literarische Blater*, у коме је његов старији брат био уредник. Његови брат и сестра су такође писали романе, а нарочито је брат, као већ профилисани аутор, утицао на његов уметнички сензибилитет и морални развој.

1 *Encyclopaedia Judaica*, v. 18 : 527

2 У питању је немачки језик у коме су унесени елементи хебрејског као и арамејског, такође и с траговима словенских и романских језика

Након што су нацисти дошли на власт и отпочели спровођење своје политике против Јевреја, Сингер 1935. године одлази у Америку код брата који је емигрирао коју годину раније. У свом аутобиографском роману *Изубљен у Америци* он описује припрему за одлазак и прво време боравка у САД. Стигао је у Њујорк и убрзо почео да пише у рубрици „Занимљивости“ текстове за часопис *Forverts (Jewish Daily Forward)*.³ У том часопису је наредних четрдесет година писао под псеудонимом и објављивао кратке приче или делове романа.

ТРАДИЦИЈА У СРЦУ

Исак Сингер потиче из врло религиозне породице која је у више поколења уназад дала неколико рабина. Очева породица се поносила својом хасидском традицијом, а један од Исакових предака био је ученик чувеног духовног вође Бал-Шем Това, који је зачетник хасидизма. Исакова мајка је потицала такође из рабинске породице, а отац јој је био строги рабин Зилберман који је живео потпуно посвећен проучавању талмудске литературе. Изрицао је судове, давао верска тумачења и „осим Талмуда и вечних питања, ништа га није занимало“. Мајка је од свога оца, рабина, наследила мудрост и склоност ка учењу. Цитирала је бројне рабинске изреке. Отац је био емотиван, није остављао утисак крута човека. О њему ће Исак често писати без превише дивљења. Како је хасидски покрет зачињен богатим фолклором и ослања се на музику, Сингер је још од најранијег детињства слушао бројне приче о дибуцима – духовима који запоседају људе или друга жива бића, и уопште о тајанственим догађајима. О томе пише у својој књизи *У судници моја оца*: „Код куће се стално говорило о духовима мртвих који запоседају жива тела, о душама које се реинкарнирају као животиње, о кућама које настајују вилењаци, о пећинама које походе демони. Отац је говорио о тим стварима, најпре зато што су га занимале, а потом и стога што у великом граду деца ризикују да се лако искваре. Свуда иду, све виде, читају просте књиге. Неопходно је подсетити их с времена на време да у свету још делују тајанствене силе.“⁴

Сингерову породицу одликује побожност као и строгост. У својим сећањима он често истиче истинољубивост, честитост и аскетску атмосферу која је негована током више генерација рабина. Његови отац и деда и још неколико генерација пре њих неговали су исти рабински дух. У дому није било слика нити фигура јер су религиозни закони то забрањивали и сматрали идолопоклонством.

Хасидизам је играо велику улогу у животу Исака Сингера и његових предака. Почетком 18. века, Бал-Шем Тов, мистични рабин, утемељује хасидску мисао кроз своје учење о томе да је најбитније бити близу Бога живећи свој живот по угледу на *цадики*, тј. свете људе. Зато хасид све о чему мисли и говори, а и какогод да делује, ради то предајући се Богу. Хасидизам (хасид на хебрејском значи *љубољан*) тако настаје на југоистоку Пољске, током 18. века, под утицајем друштвених превирања у јеврејском друштву које се нашло под ударом отцепљења Литваније од Пољске и страдањем Јевреја у масакрима Хмељничког. Ауторитет јеврејских вођа и њихов начин вођења заједнице тада је био озбиљно уздрман, што је иницирало бројне покушаје да се догађаји и страдања објасне на мистички начин.

Лажни месијанизам је покренуо Шабатај Цви, сефардски рабин, чиме је инспирисао велике масе, све до свога преласка на ислам како би сачувао живот, што је представљало велико разочарење за његове следбенике. Филозофску основу и верски ентузијазам инспирисала су учења кабале помешана с традицијом екстазе и колективног ентузијазма укорених у народу. Хасидизам је инспирисан мистичком традицијом распрострањеном међу пољским и руским Јеврејима. Мистични кругови 18. века тада су створили хасидске групе које су се одликовале скромношћу, стогим верским животом. Хасидски покрет је реакција на осиромашење јеврејске мисли па тежиште ставља на „непосредно и радосно општење с божанским“ и, уопште склања верника од рабинске интелектуалне строгости. Хасиди су одударали од осталих строгим начином живота, посебним понашањем током молитве. Били су сумњиви властима јер су собом носили претњу сепаратизма и напуштања доминантних религиозних схватања. Било је доста таквих група а њихов верски живот се кретао од молитве до изгладњивања до смрти као „радосног слављења Господа.“

По хасидима се истински однос с Богом ствара у самоме човеку и његовом религиозном духу. Стварност се не може мењати, већ се мења само угао посматрача. Виталан и снажан покрет, који су предводиле продуховљене вође, познате као велике аскете, почео је да опада крајем 19. века под утицајем отпора рабина,

³ *Forverts* су новине основане у Њујорку, 1897. године. Биле су најчитаније новине на јидишу у Америци. Неговале су савесно новинарство демократског усмерења и подржавале раднички покрет. У *Форвертсу* су објављивали своје приче поред Исака Сингера и многи други јидиш писци. (*Encyclopaedia Judaica*, v. 11 : 289).

⁴ Сингер 1981 : 56

као и просвећених Јевреја. Коначно је у Европи истребљен током Хитлерове власти и Другог светског рата. Данас хасидски покрет постоји у Израелу и у Америци где су га донели бројни исељеници, као и у хасидским заједницама у Антверпену и у Лондону. Како хасиди одржавају своју традицију тако је и јидиш у Сједињеним Државама очуван као језик њихове свакодневне комуникације.

Хасидски дух преовлађује у Сингеровом дому у коме је избегавана било каква раскош, чак и оно што није представљало претерану раскош одбачено је, као на пример што су колачи, мириси или маске које су људи стављали током прославе Пурима.⁵ Идеја прерушавања и певања песама током светковања Пурима подсећала је на позорише, а позориште је сматрано нечистим. Такође је нечистим сматрана и световна књижевност, сликарство, као и све оно што се бавило свакодневним празним задовољствима и није имало везе с Богом. Иако је њиме владао врло проницљив и рационалан дух, наслеђен од мајке, Сингер ће целог живота остати у потрази за смислом постојања на земљи и биће веома побожан, али испуњен сумњом. Као млад, док је боравио у Билгорају, где му је отац у близини града имао намештење, Сингер ће ишчитавати рабинску литературу, а посебно поштовање ће имати према Талмуду и кабали, по којој „свака ствар садржи тајну тајни“. Иако је имао тек нешто више од дванаестак година када је прочитао Марксов *Кајиш* на јидишу, то дело му није било много привлачно. О томе пише Флоранс Ноавил у својој књизи о Сингеру: „Баш као што је мали Исак одбијао јарам религије и противио се строгој правоверности своје породице, тако се и као младић клонио сваког облика утопије. Он мрзи идеологије, системе, и с презиром говори о „свим тим измима“ (марксизму, социјализму, ционизму...) које сматра „лажним и смешним“.“⁶

Формирајући своју личност током Првог светског рата, и гледајући многа страдања, Сингер почиње да формира своју „етику протеста“ у коју ће веровати цео живот. Ако Бог допушта ова страдања човек му се може супротставити барем тако што се неће слагати с тим и што неће у томе учествовати. Зато је касније постао и вегетаријанац. „Ако се Бог (...) сматра обавезним да мучи своја створења, то је његова ствар“. Принцип је у томе да Бог увиди да не одобравамо како он управља светом.

Што више буде читао белетристику, и лаку и озбиљну литературу, Сингер ће све више волети књижевност. Очаран је Достојевским, Толстојем, Чеховим. Из Америке тада, поред хране, стиже као помоћ и подршка доста превода европских писаца на јидишу. Тада открива и за њега најзначајније ауторе, Спинозу и Кнута Хамсуна. Кнут Хамсун га својим романом *Глад* инспирише да постане писац, што је Сингер наглашавао. Спинозом је импресиониран и посвећује му своју чувену причу „Спиноза из пијачне улице“. Под утицајем Спинозе он описује: „Све је било Бог – Варшава, Билгорај, паук на тавану (...), књига на мојим коленима. Све је било божанство, све је било мисао и продужетак мисли. (...) Ја сам и сам био једна од тих честица, што објашњава моју неодлучност, моје сумње, моју страствену природу, моје стрепње и моје страхове.“⁷

КРОХМАЛНА УЛИЦА

Сингер је у Сједињеним Америчким Државама провео скоро две трећине живота, пуних педесетшест година. Ипак, он ће стално мислити на своју Пољску и време проведено у њој. Највише инспирације налазио је у раним годинама детињства, у шареној јеврејској четврти која је пуна разних трговина, где је народ који не жури и где звук са вергла свакога увесељује. За њега првих петнаест година живота, посебно када је неко писац, представљају бунар који никада не пресушује.

Место које заокупља његову пажњу јесте једна улица, које више нема, и у коју се увек вра-



⁵ Пурим је стари јеврејски празник прослављања ослобођења јеврејског народа из персијског царства. То је најрадоснији и најзабавнији празник из јеврејског календара. Забава је карневалског типа, изводе се бројне представе и пародије. Традиција је да се спремају посебни колачи који се зову *хаманташен*.

⁶ Ноавил 2008 : 47

⁷ У судници мога оца.

ћао у својим сећањима. У питању је Крохмална улица, нарочито број десет. Када је добио Нобелову награду, исте године, у разговору с Ричардом Бургином, он каже: „Стално се враћам у Крохмалну улицу број 10. Сећам се сваког пролаза, сваке особе. Кажем себи како има људи који копају како би нашли злато које је Бог створио пре више милиона година. Што се мене тиче, мој рудник књижевног злата је та улица.“⁸ Крохмална улица је бомбардована током Другог светског рата а након устанка у пољском гету нацисти су све сравнили са земљом.⁹

Крохмална улица, којом пролазе кочије, трамваји, кола натоварена поврћем или робом за продају, бучна је јер буку стварају грамофони, вергл, разне занатлије и несташна деца. Ускомешаност живота се осећа на све стране. Деца су на улици и играју се, а на колицима се продају перце и крофне с чоколадом. Врло близу једно другом налазе се хасидске школе и синагога, али и лопови и проститутке. „Тешко је замислити у коликој је мери јеврејска четврт у ствари град у граду“, напомиње Флоранс Ноавил. Сингерови ту живе најпре у броју десет, а касније у броју дванаест. Ту се налазио суд Исаковог оца, на јидишу зван *бет дин*. Бет дин је стара институција која у себи садржи мешавину суда, синагоге, училишта, и – по Сингеру, психоаналитичке ординације.

У Крохмалној улици Сингер је упознавао и људску природу. Театралност уличних сцена, кавге и зађевице, уличне приче, све то занима младог Исака и он настоји да схвати људску душу: „танка граница између опсцености и префињености, између удараца и пољубаца, између плувања у лице свог суседа и обасипања истог тог суседа изразима пријатељства.“¹⁰

ИЗГУБЉЕН У АМЕРИЦИ

Тридесетих година двадесетог века многи Јевреји напуштају Немачку и источну Европу. Сећања на погроме су свежа и сазнање да у многим срединама нису пожељни наводе их да напуштају Европу и одлазе у Сједињене Америчке Државе, које иза себе већ имају дугу демократску историју и где Јевреји нису дискриминисани. Долазак Хитлера на власт био је јасан сигнал да ће наступити још тежа времена. Нацистичка власт уводи дискриминаторне законе а општа атмосфера нетрпељивости доводи до нових прогона Јевреја.

Израел Сингер, Исаков брат, са својом породицом одлази у Њујорк и након неколико година помаже Исаку да дође код њега. У почетку је имао туристичку визу, али је њихов план био да је продужавају док Исаак не добије држављанство. Занимљиво је да Исаак Сингер полази на пут амбивалентних осећања. У аутобиографском роману *Изгубљен у Америци* он описује своју изгубљеност у Њујорку и бесмисао свога доласка. С обзиром на Сингерову укорененост у традицији и на његове ставове да не пише о општем човеку него о сасвим конкретном, одлазак у Америку је представљао удаљавање од свега онога што му је било битно. Он пише у исто време и да одлазећи у Америку напушта своју несигурну будућност с обзиром на сва зла која чекају Јевреје. „Још сам био млад (...) али ме је већ преплавио неки умор који вероватно долази са старошћу. Одсекао сам све корене које сам могао имати у Пољској и већ сам знао да ћу у Америци остати странац до краја живота.“ описује своје стање у истој књизи.

Као радник *Jewish Forward*-а, Израел Сингер запошљава свога брата и тиме му помаже да он 1942. г. постане стални новинар-уредник. Након више година чекања на америчко држављанство и једног одласка у Канаду због продужења визе, 1943. године Сингер добија држављанство САД и тада, с уредним папирима, постаје потпуно сигуран да неће бити депортован у Европу која је у то време ратовала.

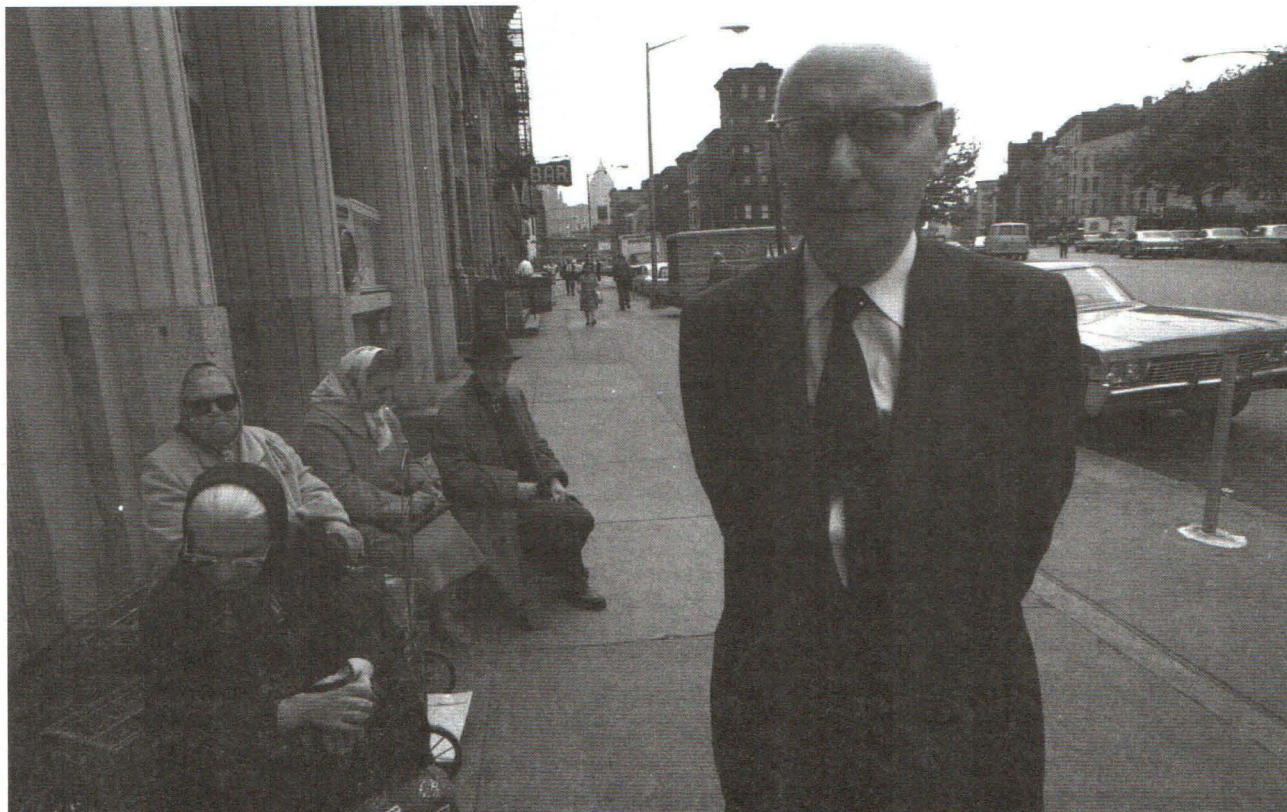
Ипак, његова стална тема и декор у романима се не мењају. И даље пише о јеврејском човеку из Пољске, о малом човеку, убогом, смешном, на граници друштвене прихваћености. Он им удахњује живот, упознаје нас с њиховом мудрошћу коју други не желе да виде, с њиховим одлукама у жељи да им живот буде срећан.

У поговору својих прича за децу под насловом „Да ли су деца најбољи књижевни критичари?“, Сингер објашњава због чега пише на традиционалне теме и зашто није „модеран“ у оном смислу како то од њега очекују поједини критичари. Он сматра да увек када писци покушавају да пишу „интернационално“, да онда губе чар и своју препознатљиву боју и да тада престају да бивају привлачни.

8 (*Conversations with Isaac Bashevis Singer, 1985*)

9 Варшавски гето је био највећи јеврејски гето у окупираној Европи. Установљен је крајем 1940. године, и тада је имао око 400.000 становника, што је била трећина становништва Варшаве а по површини је био само 2,4 % од величине града. У априлу 1943. год. у гету је отпочео јеврејски устанак који су нацисти крваво угушили. Пошто нису могли да слома отпор отвореном борбом, гето су поपालили. По Хитлеровом наређењу, касније је сравњен са земљом.

10 У судници мога оца.



„Фолклор игра изузетно значајну улогу у дечјој књижевности. Трагедија модерне књижевности за одрасле јесте у томе што се потпуно одвојила од фолклора. Многи модерни писци су изгубили своје корене. Не припадају, и не желе да припадају, ниједној посебној групи. Боје се да их не не зову припадницима клана, националистима или шовинистима. У ствари, нема књижевности без коренова. Не може се писати добра проза о човеку уопште. (...) Што је писац више укореењен у своју средину, више га разумеју сви људи; што је више националан, све више постаје интернационалан.“¹¹

У причама се преплићу светови демона и људи, свуда обитавају духови, вилењаци, наднаравна бића. Неке приче су окренуте према самом аутору и описују његов живот и његова надања, маштања и стрепње. Посебно његов живот у Пољској, пре него што се доселио у Америку. Касније се у његовом делу на много места појављује тема издајства коју он варира од породичних издаја до оних када народи издају своју веру. Највише га је заокупљао људски феномен када човек изда самог себе.¹²

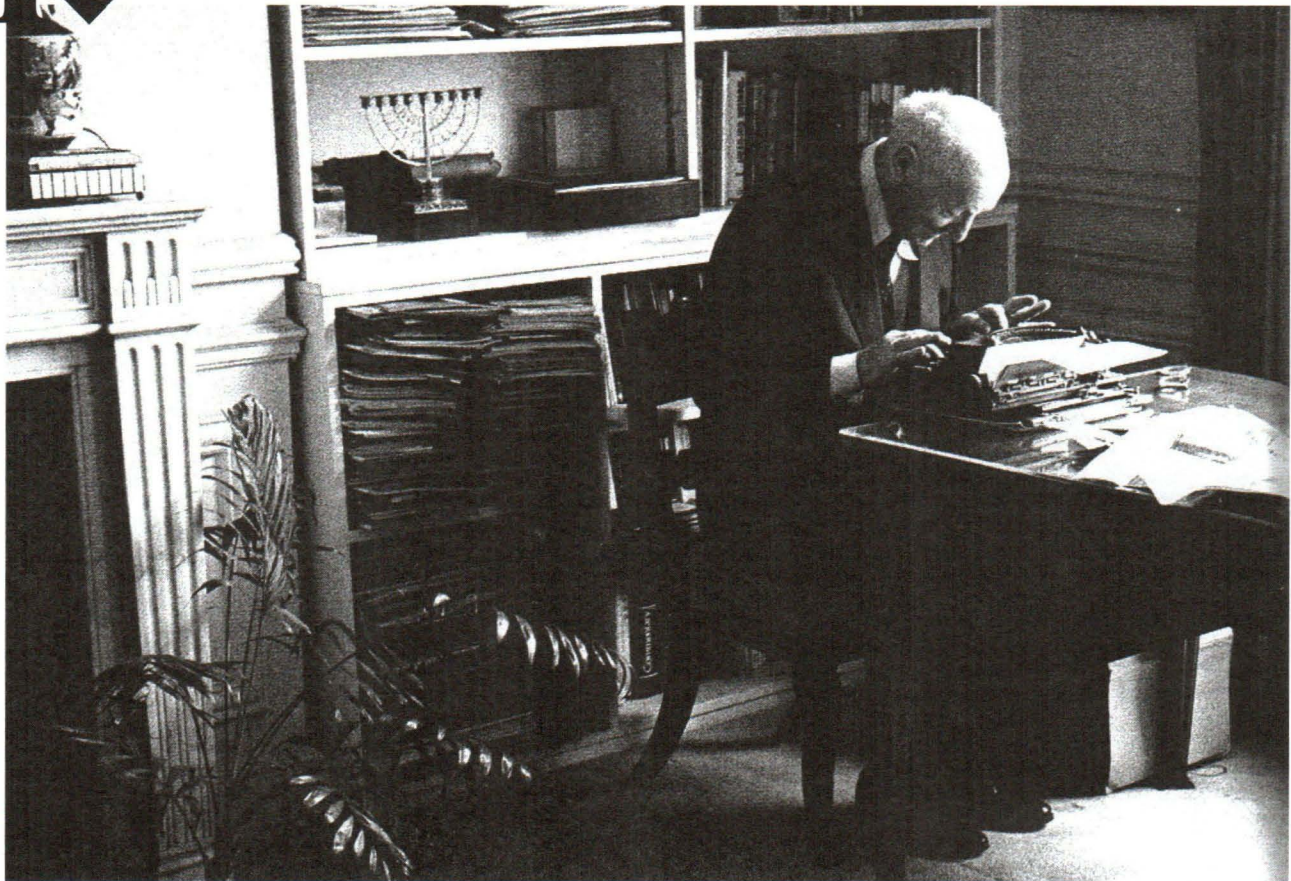
Честа полемика у књижевности јесте о томе да ли је боља национална књижевност или она ипак треба да буде универзална. Сингер је ту чврсто заступао став да је књижевност национална и да описивањем једног, оригиналног типа личности који потиче из сасвим одређене културе са свим њеним обичајима и условима под којим је настајала, да само тада може да се опише универзални човек. За књижевни часопис, *The Paris Review*, Сингер објашњава зашто су његове теме „старомодне“, а не универзалне. Сингер у интервјуу прича о једном писцу на јидишу који је, у жељи да буде модеран, напустио своје јеврејство и постао универзалан. И што се више трудио да буде универзалан, постао је све провинцијаланији.¹³

Сингер је уверен да је књижевност нераздвојива од ауторовог порекла. „Нема писца без корена“. Он не сматра да је космополитски роман с модерним јеврејским или општечовечанским темама поље у коме он треба да се огледа. Његова преокупација јесу приче.

¹¹ Поговор у књизи *Изабране приче за децу*.

¹² Ноавил 2008 : 18

¹³ *The Paris Review*, Isaac Bashevis Singer, *The Art of Fiction* No. 42



СИНГЕРОВ ЈИДИШ

Јидиш настаје као језик Ашкенази Јевреја, првенствено насељених на немачкој земљи, око обала Рајне, да би се касније проширио према источној и централној Европи, у данашњу Пољску, Белорусију, Украјину, балтичке земље, Мађарску и Румунију. Честе јеврејске селидбе проносиле су језик и у друге делове света, док је у Америку стигао с првим досељеницима с тих подручја, почетком 18. века. Први Јевреји који су насељавали Сједињене Америчке Државе дошли су још у 17. веку и то су били Јевреји Сефарди чији је језик био ладино. Већ стотинак година касније, језик јеврејског становништва у Америци постаје јидиш. Највећа миграција јеврејског становништва у САД одвијала се између 1881. и 1924. године. Они су долазили из Аустроугарске империје и Русије, из земаља у којима су говорили јидиш.

Настао је спајањем елемената неколико европских језика, првенствено немачког, хебрејског и арамејског, уз велики број речи словенског порекла (из чешког, пољског, украјинског, белоруског). Структура језика је била као у немачком, али је временом јидиш прихватио и многе елементе из словенских језика. Он се говорио у свакодневном животу, док је хебрејски био ограничен на свете текстове и религијске обреде. Владала је диглосија¹⁴, међутим разговорним стилем јидиша могли су да комуницирају Јевреји са севера Европе, на пример, из Холандије и они са истока у Белорусији.

Фишман (Фисхман, 1985) напомиње да је 1970. г. у САД било 1,6 милиона говорника јидиша, од којих је скоро половина живела у Њујорку – то је у ствари слика географске концентрације јеврејских емиграната у Сједињеним Америчким Државама. Данас је јидиш очуван првенствено међу Хасидима¹⁵, у религиозним круговима. Јеврејима у Њујорку јидиш је помогао да одрже заједницу и осећај идентитета, он је био језик улице, дома, посла као и језик јеврејске културе, нарочито до тридесетих година двадесетог века. Јидиш је био кохезиони фактор јеврејских емиграната.

Првих десетлећа 20. века, Њујорк је био град јеврејских писаца и песника. Створене су поетске слике на јидишу, слике Њујорка као панораме пуне високих зграда, и као места где се стварају снови. Тада су јеврејски писци махом издавали своје приче у неком од више гласила на јидишу у Њујорку. Публика је читала скоро истовремено њихова дела, која су излазила у наставцима, тако да је књижевни живот био веома жив и развијен.

¹⁴ Диглосија представља „ (...) два веома различита варијетета једног језика компрезентна широм целе говорне заједнице, с тим што сваки има посебан круг друштвених функција.“ (Кристал 1999)

¹⁵ Данас је у Њујорку, тачније у Бруклину центар америчког хасидизма.



Сингер није показивао намеру да пише на енглеском језику. До своје смрти писао је на старој писаћој машини коју је добио од брата. Поред тога што је јидиш био језик његових ликова, то је био је и језик његовог детињства. Он у једном интервјуу¹⁶ каже је знао да уколико жели бити добар писац мора остати код својих матичних тема и писати о јеврејским сународницима, те да мора остати близак језику свога народа. Заправо, Сингер није желео да постане асимиловани писац. Сматра да је јидиш одличан језик за описивање људи и њихове природе. По Сингеру, јидиш је био фројдовски пре Фројда и говори нам много о нашој подсвести.

Када је стигао у Њујорк, у граду је јидиш већ био у пуном процвату. Како је европска популација Јевреја била десеткована, језик је у њој изгубио своје упориште. У Америци су нове генерације, све интегрисаније у америчко друштво и културу, све мање говориле јидиш, чега је Сингер био веома свестан. У интервјуу из 1963. год.¹⁷, Сингер, на констатацију да више нема толико читалаца јидиша, одговара како писац не може бити срећан када сваким даном има све мање говорника језика на коме он пише. Иако представља малу групу, они који читају врло су сензитивни. Они или веома воле или не подносе своје писце. Многи читаоци годинама прате књижевну продукцију кроз излагање дела у наставцима по разним часописима. Тако Сингер тврди да његов роман Роб, који излази као додатак у *Jewish Daily Forwardu*, у тренутку излагања, чита преко 20.000 људи. На жалост, по Сингеру, будућност књижевности на јидишу изгледа црно и без будућности јер када један јидиш писац умре нема другог да га замени.

У књизи о Сингеру Флоранс Ноавил пише да он „никада неће напустити језик својих отаца, тај величанствени и презрени језик који преноси његове успомене, традиције, легенде и, најзад, корене једног народа којег Историја непрестано расељава.“¹⁸ Његов рад и све његове књиге такође представљају и велико сведочанство о несталом народу и умирућем језику. Као што је прошло његово детињство, а улица за коју га везују најлепша сећања беше уништена, тако полако, нестаје и његов језик.

Иако се његов живот састојао из многих прекида, језик му је остао једина константа која га је везивала за изгубљени град, људе и за сопствено детињство. Јидиш је био његов идентитет. „Немам никакав разлог да престанем да пишем на том језику зато што је Хитлер побио огроман број оних који су њиме говорили. То би значило завршити његов посао. (...) Ако остане само један (јидиш писац), ја ћу бити тај.“

Исак Башевис Сингер добија Нобелову награду 1978. године и током свога говора чини нешто веома неуобичајено. Он је на јидишу прочитао уводни део свога излагања: „Велика част коју ми је Академија учинила, такође је признање јидиш језику – језику егзила, језику без територије, без границе, којег не подржава ни једна влада, језику који нема речи да каже *оружје, муниција, војна вежба, рајна шакшика*, језика презреног понекад од стране нејевреја као и еманципованих Јевреја.“

¹⁶ Сингер у разговору с Ричардом Бергином.

¹⁷ *Commentary*, бр. 36, интервју су водили Џо Блокер и Ричард Елман.

¹⁸ Ноавил 2008: 100

ЛИТЕРАТУРА

- Amoia, A. i Knapp, B. L. (2004). *Multicultural writers since 1945: an A-to-Z guide*. Westport, Conn.; London: Greenwood Publishing Group.
- Blocker, J., Elman, R. (1963). *An Interview with Isaac Bashevis Singer*. *Commentary*, 36, 364–372.
- Burgin, Richard i Singer, I. B. (1985). *Conversations with Isaac Bashevis Singer*, New York: Doubleday.
- Fishman, Joshua A. (1985). *The rise and fall of the ethnic revival: perspectives on language and ethnicity*. Berlin; New York : Mouton.
- Flender, H. (1968) *Isaac Bashevis Singer, The Art of Fiction No. 42*. *The Paris Review*, 44.
- Preuzeto sa: <https://www.theparisreview.org/interviews/4242/isaac-bashevis-singer-the-art-of-fiction-no-42-isaac-bashevis-singer>
- Garcia, O. i Fishman, J. (2002). *The multilingual Apple: languages in New York City*, Berlin: Walter de Gruyter.
- Kristal, D. (1999). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit.
- Noavil, F. (2008). *Singer*. Beograd: Arhipelag.
- Singer, I. B. (1988). *Izabrane priče za decu*. Beograd: Dečje novine.
- Singer, I. B. (1998). *Izgubljen u Americi*. Beograd: Rad.
- Singer, I. B. (1981). *U sudnici moga oca*. Sarajevo: Svjetlost.
- Skolnik, F., Berenbaum, M. (2007). *Encyclopaedia Judaica*. Detroit: Macmillan Reference USA.
- <http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1978/singer-lecture.html> 14.04.2017.